

УДК 347.998.85+342.95

Ігор Корецький,

здобувач кафедри адміністративної діяльності
Національної академії внутрішніх справ

Сергій Братель,

канд. юрид. наук, доцент,
професор кафедри адміністративної діяльності
Національної академії внутрішніх справ

МІСЦЕ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті розглянуто значення практики Європейського суду з прав людини в процесі здійснення адміністративного судочинства. Визначено роль Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод як правової основи організації й діяльності Європейського суду з прав людини. Проаналізовано практику інтерпретації Європейським судом з прав людини принципу змагальності в контексті права на справедливий суд. Виокремлено особливості застосування рішень Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві.

Ключові слова: адміністративне судочинство, змагальність, Європейський суд з прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, процесуальна практика.

Постановка проблеми. Одним із напрямів, за яким відбувається адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу, є запровадження європейських стандартів організації та здійснення адміністративного судочинства, зокрема, спрямованих на забезпечення права на справедливий суд. Варто відзначити, що одним із основних джерел, що формують відповідні Європейські стандарти адміністративного судочинства, є не лише європейське законодавство, а й судова практика Європейського Союзу з прав людини (далі – ЄСПЛ, Європейський суд). При цьому саме відповідна судова практика закладає фундамент для подальшого розвитку та формування адміністративно-процесуального законодавства держав-членів Європейського Союзу й інших європейських держав (у тому числі й України) [1].

Говорячи про європейські стандарти, основоположні принципи, на яких має будуватись і функціонувати судова влада, як правило, виходять із таких стандартів, як доступність правосуддя; справедлива судова процедура; незалежність, безсторонність і професіоналізм суддів; юридична визначеність, однаковість судової практики й відкритість судових рішень; ефективність судового захисту; професійна підготовка й дисциплінарна відповідальність суддів; організація суддівського самоврядування тощо.

Мета статті – розглянути значення практики ЄСПЛ в процесі здійснення адміністративного судочинства; визначити роль Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод як правової основи організації й діяльності ЄСПЛ; проаналізувати практику інтерпретації ЄСПЛ принципу змагальності в контексті права на справедливий суд; виокремити особливості застосування рішень ЄСПЛ в адміністративному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи зміст принципів, можна дійти висновку, що міжнародні (у тому числі європейські) стандарти вимагають:

– забезпечення кожному, хто намагається в судовому порядку захистити свої права та інтереси, реалізацію цього права шляхом утворення розвинутої мережі судів, наближених до населення й наділених повноваженнями розгляду справи в повному обсязі по суті;

– забезпечення розгляду справи незалежним, неупередженим судом, створеним відповідно до закону, у фаховості якого впевнена особа, що звертається до суду за захистом своїх прав та інтересів;

– реалізації права особи на оскарження рішень і перегляд справи вищим судом (у випадках, передбачених внутрішнім законодавством) шляхом утворення мережі судів, наділених повноваженнями перегляду справ в апеляційному порядку;

– відповідної процесуальної процедури розгляду й вирішення спору, що визначається особливою його предметом.

Нормативно ці стандарти відображені у вітчизняному законодавстві, насамперед у Конституції України. У ст. 125 Конституції закріплюється, що судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації й визначається законом [2].

У контексті розгляду проблем здійснення адміністративного судочинства вважаємо за доцільне зупинитися на значенні практики Європейського суду з прав людини для національного судочинства. Правову основу організації й діяльності ЄСПЛ визначено в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (далі – Конвенція), яка ратифікована Україною в 1997 р. і є не лише

актом міжнародного права, а й частиною національного законодавства України, згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції України. Права та свободи, що містяться в Конвенції, являють собою мінімальні європейські стандарти прав людини, які мають бути в основі діяльності держав-учасниць у галузі дотримання людини. Держави-члени Ради Європи повинні застосовувати ці стандарти у своєму законодавстві та правозастосовній практиці. Водночас за ними залишається свобода вибору засобів застосування цих стандартів.

Конвенція закріплює особисті й частково політичні права і свободи, забезпечуючи усунення їх порушень через ЄСПЛ, якщо такі порушення не вдалося усунути через національні суди. Останній неодноразово наполягав на застосуванні такого принципу: якщо Конвенція є правовою основою, на яку може посылатися заявник, то він повинен це робити в національному суді або навіть національний суд має звернутися до відповідної норми Конвенції.

Оскільки Україна має дотримуватись зобов'язань, що випливають із її членства в Раді Європи та у зв'язку з необхідністю ефективного виконання ст. 46 Конвенції (згідно з якою держави-учасниці зобов'язуються виконувати остаточне рішення ЄСПЛ у будь-якій справі, в якій вони є сторонами), 23 лютого 2006 року прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», в якому на законодавчому рівні визначено систему інституційних і процедурних механізмів виконання рішень ЄСПЛ і запобігання новим порушенням Конвенції [3, с. 111].

Варто зазначити, що судова практика ЄСПЛ в основному базується на реалізації принципів Конвенції. Конвенція відзначається високим рівнем абстрактності, насиченістю оцінними поняттями («розумний строк», «достатньо часу й можливостей», «інтереси правосуддя» тощо), внаслідок чого її основний зміст розкривається у відповідній прецедентній практиці ЄСПЛ.

Для України як держави-учасниці Конвенції знання та використання таких прецедентів під час застосування норм останньої є необхідною умовою виконання взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань, що з неї випливають. Звідси рішення ЄСПЛ наділяються певними можливостями щодо внутрішньодержавної імплементації Конвенції.

Відповідно до ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди застосовують під час розгляду справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права [4].

Це положення формально легітимізувало для українських судів можливість прямо посылатися в судовому рішенні на практику ЄСПЛ. Посилання на норми Конвенції та рішення ЄСПЛ з прав людини – це не право суддів, а їхній обов'язок.

У п. 12 абз. 3 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» від 19.12.2014 № 13 міститься роз'яснення, відповідно до яко-

го застосування судами Конвенції має здійснюватися з обов'язковим урахуванням практики ЄСПЛ не тільки щодо України, а й щодо інших держав [5].

Що стосується адміністративного судочинства, то застосування практики ЄСПЛ прямо передбачено в Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАСУ). Саме в КАСУ вперше серед усіх процесуальних законів України згадано про рішення ЄСПЛ.

Так, у ч. ч. 1 і 2 ст. 8 цього Кодексу визначено, що суд під час вирішення справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями й визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду [6].

Також у Постанові Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про судові рішення в адміністративній справі» від 20.05.2013 № 7 зазначається, що в мотивувальній частині рішення, винесеного адміністративним судом, можуть також використовуватися посилання на рішення ЄСПЛ. Але суди мусять мати на увазі, що саме лише посилання в мотивувальній частині на положення законодавства без належного наведення мотивів застосування певних норм права або незастосування інших норм, на які посилається сторона в процесі обґрунтування своїх вимог, не може вважатися належною юридичною кваліфікацією [7]. Тобто суди зобов'язані обґрунтовувати доцільність посилання на рішення ЄСПЛ у кожній конкретній справі.

Ця сама Постанова встановлює, що законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права з урахуванням юридичної сили правового акта в ієрархії національного законодавства, що регулює спірні правовідносини, подібні правовідносини (аналогія закону), або за відсутності такого закону на підставі конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права), принципів верховенства права з урахуванням судової практики ЄСПЛ за дотримання норм процесуального права.

У деяких роз'ясненнях Вищий адміністративний суд прямо вказує на застосування практики ЄСПЛ по конкретних категоріях справ. Наприклад, розділ 8 Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації» від 29.09.2016 № 10 передбачає використання відповідної практики (з посиланнями на конкретні рішення) ЄСПЛ щодо доступу до інформації [8].

Акцент законодавця на важливості застосування під час здійснення правосуддя в адміністративних справах практики Європейського суду цілком слушний і виважений, оскільки адміністративні суди в Україні створені для захисту прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб у стосунках із органами влади. Саме в публічно-

владній сфері вони переважно й нехтуються, порушуються.

Для застосування Конвенції в адміністративному судочинстві важливо розуміти співвідношення понять «сфера публічно-правових відносин» (п. 1 ст. 2 КАСУ, ст. 17 КАСУ) та «спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру» (ст. 6 Конвенції).

Під час розгляду справ адміністративні суди застосовують Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права. При цьому варто відмітити, що мова йде саме про практику суду з прав людини, а не тільки рішення щодо України. Як ми вже відмічали, в законодавстві України відсутні положення, що забороняють застосовувати рішення чи постанови ЄСПЛ, які винесені у справах стосовно інших країн.

Оскільки ст. 6 Конвенції відсилає до «цивільних» прав та обов'язків, може з'явитися хибне враження, що гарантії цієї статті поширюються лише на справи, які розглядаються судами за правилами цивільного процесу чи в судах цивільної юрисдикції. Однак це не так. Як свідчить практика ЄСПЛ, формальна кваліфікація права у внутрішньому праві держав-членів чи розгляд справи в суді іншої юрисдикції (наприклад, адміністративної чи господарської) не є перешкодою для визнання заяви прийнятною за ст. 6 Конвенції. Тому варто розглянути, який зміст вкладає ЄСПЛ у поняття «цивільні права й обов'язки».

Передусім, згідно з прецедентною практикою ЄСПЛ, поняття «цивільні права й обов'язки» не може зводитися виключно до посилань на національне право відповідної держави. У кількох випадках ЄСПЛ уже підтверджував принцип, що це поняття в контексті п. 1 ст. 6 Конвенції є «автономним», оскільки інше рішення може призвести до результатів, які будуть несумісними з предметом і метою Конвенції.

Щоб п. 1 ст. 6 Конвенції міг бути застосований у його цивільній частині, необхідна наявність спору щодо «права» як такого, котре визнане у внутрішньому законодавстві, а також щоб спір за своєю суттю стосувався цивільного права.

Оскільки Конвенція є живим документом, який має тлумачитися у світлі сьогоденних реалій, а за роки, що минули з часу прийняття Конвенції, відносини набули очевидного розвитку в багатьох сферах, ЄСПЛ у контексті змінених поглядів у суспільстві на правовий захист, який має надаватися фізичним особам у їхніх стосунках із державою, поширив сферу застосування п. 1 ст. 6 на спори між громадянами та державними органами, зокрема на спори щодо експропріації, скасування дозволу на будівництво, землевідведення та загалом рішення, які порушують право на володіння майном; спори щодо дозволу, ліцензії тощо, в т. ч. необхідного для ведення певного виду господарської чи професійної діяльності; спори щодо відрахувань у межах програми соціального забезпечення; спори між державними службовцями та державою.

Наприклад, у справі «Вілхо Ескелайнен та інші проти Фінляндії» (Vilho Eskelinen and

Others v. Finland) [9] ЄСПЛ переглянув принципи застосовності п. 1 ст. 6 Конвенції до спорів між державними службовцями й державою. Заявниками в цій справі були працівники поліції, які на національному рівні оскаржували відмову компенсувати їм втрату доплати за роботу у віддалених районах у результаті вилучення цієї умови з колективного договору та зміни територіального підпорядкування поліцейської дільниці.

Рішення в цій справі застосовувалося як прецедент, зокрема, у справі «Мітін проти України» (Mitin v. Ukraine) від 11.02.2008, заява № 38724/02, де заявник – військовий офіцер – скаржився на тривалість невиконання рішення військового суду, винесеного на його користь. Ухвалюючи рішення на користь заявника, ЄСПЛ зазначив, що, відповідно до рішення Великої палати у справі Вілхо Ескелайнена, ст. 6 Конвенції в «цивільному» аспекті має застосовуватися до всіх спорів, які стосуються державних службовців, якщо національне законодавство не виключає можливість звернення до суду осіб, котрі обіймають певні посади, чи категорій працівників, про яких ідеться, і таке виключення базується на об'єктивних підставах [10].

Отже, поняття «цивільні права й обов'язки» є автономним в інтерпретації ЄСПЛ і застосовується до широкого спектру прав та обов'язків, які є цивільними за своєю суттю, й, зокрема, у відносинах, що вирішуються шляхом адміністративного судочинства.

Останнім часом ЄСПЛ ухвалив не один десяток рішень, що торкаються питань адміністративного судочинства, і ця тенденція, очевидно, посилюватиметься. Як відзначають фахівці-практики, фактично сьогодні адміністративні суди здебільшого працюють «навздогін»: рішення ЄСПЛ застосовуються лише тоді, коли на них посилаються сторони процесу або необхідно виправити помилки, на які власне й указує відповідне рішення проти України. Така ситуація є не зовсім прийнятною. Робота на випередження повинна полягати в тому, щоб орган, найбільш обізнаний із практикою ЄСПЛЮ, – секретаріат Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, добрав правові позиції цього Суду, що стосуються адміністративного судочинства, і повідомляв їх Вищому адміністративному суду України. Вищий адміністративний суд, у свою чергу, мав би доводити ці правові позиції до відома решти адміністративних судів. Суди забезпечували б робочий переклад відповідних рішень силами свого апарату, а офіційний переклад для потреб певної судової справи – за допомогою перекладача, призначеного відповідно до КАСУ. Офіційні переклади накопичувалися б на веб-сайті Вищого адміністративного суду України у вільному доступі для всієї системи адміністративних судів, а також публікувалися б у Віснику Вищого адміністративного суду України [11].

У цьому контексті на окрему увагу заслуговує питання щодо офіційного перекладу рішень ЄСПЛ. Визначення видання, яке здійснюватиме переклад та опублікування повних текстів рі-

шень ЄСПЛ, провадиться на конкурсній основі Мін'юстом. Але фактично інститут офіційного перекладу рішень ЄСПЛ передбачено тільки для рішень у справах проти України. Офіційні переклади рішень у справах щодо України друкуються в Офіційному віснику України та публікуються на офіційному веб-сайті Мін'юсту. Але ми вже зауважували, що в національному законодавстві відсутні вимоги стосовно того, що українські суди мають застосовувати рішення ЄСПЛ лише у справах проти України. Водночас переклад рішень ЄСПЛ у справах проти інших держав Мін'юст не забезпечує. У зв'язку з цим суди вимушені звертатися до оригінальних текстів рішень ЄСПЛ. Можливі випадки звернення сторін до перекладачів у разі, якщо сторони, обгрунтовуючи свої вимоги, посилаються на рішення ЄСПЛ. Правильність перекладу в такому разі посвідчується нотаріусом або засвідчується спеціалізованою перекладацькою фірмою.

Але не завжди судді мають змогу перевірити відповідність цього перекладу оригінальному тексту. По суті, така практична тенденція хоча й вирішує проблеми з перекладом рішень ЄСПЛ у справах проти інших держав, але певною мірою є сумнівною [12, с. 240].

Говорячи про засади змагальності сторін в адміністративному судочинстві, варто відмітити, що поняття рівності сторін і змагальності в судовому процесі виведені ЄСПЛ із принципу верховенства права, який виражається в положеннях ст. 6 Конвенції щодо справедливого судового розгляду.

Численні рішення ЄСПЛ підкреслюють важливість дотримання судами саме процесуальних норм, прав і гарантій з метою забезпечення права на справедливий судовий розгляд. Тому в основу права на справедливий розгляд, передбачений ст. 6 Конвенції, покладені передусім процесуальні принципи: доступ до суду, змагальність процесу, рівність сторін, публічність судового розгляду, вимоги до змісту судового рішення тощо.

Щодо принципу рівності сторін Європейський суд зазначає, що він поширюється як на справи про цивільні права та обов'язки (в тому числі адміністративні, як було з'ясовано вище), так і на кримінальні справи, і вимагає, щоб кожній зі сторін була надана розумна можливість представити свою справу в такий спосіб, що не ставить її в суттєво менш сприятливе становище порівняно з опонентом.

Принцип змагальності в практиці ЄСПЛ означає, що сторони в кримінальному чи цивільному процесі мають право ознайомлюватися з усіма доказами чи зауваженнями, залученими до справи, коментувати їх.

До інших умов забезпечення змагальності й рівності сторін ЄСПЛ зараховує обов'язок органів досудового слідства повідомляти сторони захисту про всі відомі їм виправдані та обвинувальні докази, які стосуються справи; право особи, що обвинувачується в учиненні злочину, допитувати свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах,

що й свідків обвинувачення як на досудовому слідстві, так і в судових стадіях провадження; право підсудного на оскарження рішення суду у вищому суді; право підсудного на участь у судовому розгляді як у суді першої інстанції, так і під час перегляду справи в апеляційному порядку. Дослідники діяльності ЄСПЛ зазначають, що він не аналізує засаду змагальності судового процесу крізь призму «активної» чи «пасивної» ролі суду, тобто він не аналізує, чи суд самостійно збирає докази у справі за власною ініціативою, чи вирішує справу лише на підставі наданих йому сторонами доказів. Для ЄСПЛ з огляду на вимоги Конвенції важливо, щоб сторони реально були наділені рівними й достатніми правами щодо відстоювання своєї позиції [13, с. 203].

Принцип змагальності процесу в розумінні ЄСПЛ означає, що кожній стороні повинна бути надана можливість ознайомитися з усіма доказами та зауваженнями, наданими іншою стороною, і відповісти на них (рішення у справі «Руїс-Матеос проти Іспанії» (Ruiz-Mateos проти Іспанії) від 23.06.1993, заява № 12952/87, п. 63) [14, с. 24].

У кожній конкретній справі ЄСПЛ тим чи іншим чином здійснює інтерпретацію принципу змагальності на свій розсуд, розглядаючи його насамперед як частину права на справедливий суд, наголошуючи, що ідея справедливого судового розгляду включає основоположне право на змагальні провадження. Наприклад:

– вимоги, що виникають з права на змагальні провадження, фактично є однаковими для цивільних і кримінальних проваджень (Werner v. Austria (Вернер проти Австрії), § 66);

– бажання зекономити час і прискорити провадження не обгрунтовує невиконання такого фундаментального принципу, як право на змагальні провадження (Nideröst-Huber v. Switzerland (Нідерöst-Хубер проти Швейцарії), § 30);

– право на змагальні провадження фактично означає можливість сторін у кримінальному або цивільному слуханні бути обізнаними щодо всіх коментарів із приводу представлених доказів і спостережень, навіть якщо вони представлені незалежним представником національних юридичних послуг, оскільки вони можуть вплинути на рішення суду (McMichael v. the United Kingdom (МакМайкл проти Сполученого Королівства), § 80; Vermeulen v. Belgium (Вермюлен проти Бельгії), § 33);

– право на змагальні провадження має надаватися у задовільних умовах: сторона у справі повинна мати можливість ознайомитися із доказами в суді й коментувати їх існування, зміст і достовірність у належній формі в установлений час (Křemář and Others v. the Czech Republic (Křemář та інші проти Чеської республіки), § 42; Immeubles Groupe Kossier v. France (Іммебль Груп Коссер проти Франції), § 26);

– сторонам повинна бути надана можливість повідомити будь-які докази, необхідні для успіху скарги (Clinique des Acacias and Others v. France (Клінік дез Акація та інші проти Франції), § 37);

– суд має поважати принцип змагальності проваджень, наприклад, якщо він постановляє, що право на касаційну скаргу втрачено через неприйнятність, що передбачає й визнання клопотання (Clinique des Acacias and Others v. France (Клінік дез Акація та інші проти Франції));

– лише сторони справи вирішують, чи відповідають представлені свідком матеріали його коментарям. Довіра сторін суду заснована на знанні того, що в них була можливість висловити погляди щодо кожного документа у справі (у тому числі документів, що суд отримав за своїм клопотанням) (K.S. v. Finland (К. С. проти Фінляндії), § 22; Pellegrini v. Italy (Пеллегріні проти Італії), § 45) [15].

Варто зазначити, що невід'ємним складником реалізації принципу змагальності сторін в адміністративному судочинстві є право на перегляд судових рішень Верховним Судом України.

В Україні рішення ЄСПЛ є підставою для порушення касаційного провадження у справі за винятковими обставинами. Це юридично закріплено Цивільним процесуальним і Господарським процесуальним кодексами України, Кримінальним процесуальним кодексом України, а також КАСУ. Більше того, у п. 3 ст. 10 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» прямо передбачається можливість повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі; повторного розгляду справи адміністративним органом, тобто без потреби опосередковувати його рішенням суду [16].

Відповідно до ст. 237 КАСУ, однією з підстав подання заяви про перегляд судових рішень в адміністративних справах може бути встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення цієї справи судом.

До вказаної заяви, окрім загального переліку документів, також додається копія рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, або клопотання особи про витребування копії такого рішення в органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи, якщо її немає в розпорядженні особи, яка подала заяву.

Варто зазначити, що особливістю розгляду справи про перегляд судового рішення із цієї підстави є те, що вона розглядається на спільному засіданні всіх судових палат Верховного Суду України. Засідання є правомочним за умови присутності на ньому не менше двох третин суддів від загального складу кожної із судових палат Верховного Суду України.

За результатами такого розгляду суд має право винести одне з таких рішень:

– скасувати судові рішення (судові рішення) повністю або частково і прийняти нове судові рішення чи змінити судові рішення;

– скасувати судові рішення (судові рішення) повністю або частково й передати справу на новий розгляд до суду, який ухвалив оскаржуване судові рішення;

– скасувати судові рішення й закрити провадження у справі або залишити позов без розгляду.

Наявність таких положень у КАСУ ще раз підтверджує важливість для України рішень ЄСПЛ і сприяє обранню курсу нашої держави на євроінтеграцію.

Висновки

Отже, застосування практики Європейського суду сприяє утвердженню національного судочинства як такої системи правосуддя, що відповідає міжнародним стандартам щодо захисту прав і свобод людини, зміцнює довіру громадян до судів. У зв'язку з цим не можна не зазначити про особливу нагальність забезпечення вітчизняних суддів систематизованими збірниками офіційно перекладених рішень Європейського суду (у справах як проти України, так і проти інших держав-учасниць Конвенції). Тільки забезпечивши якісне правозастосування на національному рівні, можна скоротити велику кількість заяв, що надходять до Страсбурга від громадян України, підняти на міжнародній арені імідж України як правової держави. Також важливо, щоб рівень професіоналізму й неупередженості правосуддя в нашій державі задовольняв потреби громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Коломоєць Т. Практика ЄСПЛ та адміністративне судочинство / Т. Коломоєць, П. Лютіков // Юридична газета. – 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.pressreader.com/>.
2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Данченко Т.В. Значення практики Європейського Суду з прав людини для адміністративного судочинства України в процесі розв'язання спорів щодо публічних фінансів / Т.В. Данченко, О.Д. Головенко // Сучасні питання економіки і права. – 2012. – № 2. – С. 110–116.
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.
5. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14>.
6. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № № 35–36, 37. – Ст. 446.
7. Про судові рішення в адміністративній справі : Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13>.
8. Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації : Постанова Пленуму Вищого адміністра-

тивного суду України від 29.09.2016 № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0010760-16>.

9. Справа «Вілхо Ескелайнен та інші проти Фінляндії» (Заява № 63235/00) : Рішення Європейського суду з прав людини від 19 квітня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://european-court.eu/uploads/ECHR_Vilho_Eskelinen_and_Others_v_Finland_19_04_2007.pdf.

10. Справа «Мітін проти України» (Заява № 38724/02) : Рішення Європейського суду з прав людини від 14 лютого 2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_322.

11. Пасенюк О. Адміністративне судочинство: становлення завершилося, проблеми залишилися / О. Пасенюк // Юридичний вісник України. – 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим : http://yurincom.com/ua/legal_practice/analitichna_yurysprudentsiia/administratyvne_sudochynstvo__stanovlennia_zavershylosia__problemy_zalyshylysia-publication/.

В статье рассмотрено значение практики Европейского суда по правам человека в процессе осуществления административного судопроизводства. Определена роль Конвенции о защите прав человека и основных свобод как правовой основы организации и деятельности Европейского суда по правам человека. Проанализирована практика интерпретации Европейским судом по правам человека принципа состязательности в контексте права на справедливый суд. Выделены особенности применения решений Европейского суда по правам человека в административном судопроизводстве.

Ключевые слова: административное судопроизводство, состязательность, Европейский суд по правам человека, Конвенция о защите прав человека и основных свобод, процессуальная практика.

In the article the importance of the European Court of Human Rights in the course of administrative proceedings. The role of the European Convention on Human Rights, a legal framework and organization of the European Court of Human Rights. Analyzed the practice of interpretation by the European Court of Human Rights adversarial principle in the context of a fair trial. Thesis there is determined especially the use of the European Court of Human Rights in administrative proceedings.

Key words: administrative proceedings, competition, European Court of Human Rights, European Convention on Human Rights, procedural practice.

12. Задирака Н.Ю. Рішення Європейського Суду з прав людини у правовій системі континентального права як джерело адміністративного процесуального права / Н.Ю. Задирака // Адміністративне право і процес. – 2014. – № 3. – С. 234–244.

13. Городовенко В. Змагальність як вихідний принцип судової влади / В. Городовенко // Вісник Академії правових наук України. – 2012. – № 2. – С. 202–215.

14. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: [науково-методичний посібник для суддів] / Т.І. Фулей. – 2-ге вид., випр., допов. – К., 2015. – 128 с.

15. Посібник зі статті 6 «Право на справедливий суд» (цивільна частина). – К., 2013. – 77 с.

16. Чугуєвська М. Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини: проблемні аспекти / М. Чугуєвська // Віче. – 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/3895/>.